
EL PODER DE LA TRADUCCIÓ PER AL REDREÇAMENT D'UNA LLENGUA IDENTITÀRIA O ADOPTIVA*

THE POWER OF TRANSLATION FOR RECOVERY OF AN IDENTITY OR FOSTER LANGUAGE

JOAN VERDEGAL
Universitat Jaume I
verdegala@uji.es

Resum: En combinar el concepte de llengua identitària i el de llengua personal adoptiva, i a partir de l'experiència de la societat valenciana, aquest article intenta mostrar de quina manera l'activitat traductora pot col·laborar al redreçament de qualsevol llengua europea minoritzada. S'hi presenten les polítiques lingüístiques de la Unió Europea que podrien posar-se en pràctica sense suposar greus problemes de pressupost per als Estats membres, entre les quals ocupa un lloc de privilegi la traducció.

Paraules clau: traducció, redreçament, llengües identitàries, llengües adoptives, català.

Abstract: This article attempts to show how the translation activity can contribute to the recovery of any European minoritized language. This is done by combining the concept of language identity and the concept of personal adoptive language, as well as taking into account the experience of the Valencian society. Language policies that could be implemented without assuming serious budget problems for the European Union are presented, being the use of translation one of the strategies suggested.

Keywords: translation, recovery, identity languages, adoptive languages, Catalan.

(*) Aquesta aportació s'inscriu en dos projectes de recerca: FFI2012-35239 (Ministerio de Economía y Competitividad) i PI-1B2013-44 (Universitat Jaume I / Fundació Caixa Castelló-Bancaixa).

1. INTRODUCCIÓ

Europa celebrava en 2001 l'Any Europeu de les Llengües, com a colofó de nombroses iniciatives polítiques que pretenien catalogar i revalorar un dels seus signes d'identitat: la riquesa lingüística del seu territori. D'altra banda, l'Assemblea General de les Nacions Unides proclamava 2008 l'Any Internacional de les Llengües, a fi d'encoratjar i desenvolupar certes polítiques perquè cada comunitat lingüística poguera utilitzar la seua primera llengua (o llengua materna) de la manera més àmplia possible, inclosa l'educació, però sense oblidar el coneixement d'una llengua nacional o regional i d'una llengua internacional. Evidentment, els vint i vuit països que actualment formen la Unió Europea aporten un bagatge lingüístic extraordinari (vint-i-quatre llengües oficials), cosa que faria preveure una integració igualitària (almenys teòricament) de totes aquestes llengües en la seua estructura política i els seus òrgans de govern. En aquest context, però, quina serà la situació de les llengües no oficials, és a dir, de les llengües identitàries¹ sense Estat?

Entre les múltiples opinions relatives a l'estatus i el futur de les llengües europees (provinents de vegades de les institucions, dels sociolingüistes o dels simples ciutadans), voldria assenyalar-ne una que em sembla ben original i que s'ha explicitat a manera d'informe amb el títol següent: «Un défi salutaire. Comment la multiplicité des langues pourrait consolider l'Europe». Es tracta d'un conjunt de propostes del Grup d'Intel·lectuals per al Diàleg Intercultural que es va constituir per iniciativa de la Comissió Europea (Brussel·les, 2008), en el qual van participar deu personalitats de prestigi del món de la cultura.² En origen, l'objectiu del president de la Comissió Europea, José Manuel Durão Barroso, i del comissari per al multilingüisme, Leonard Orban, era «constituer un groupe de personnalités actives dans le domaine de la culture avec pour tâche de les conseiller sur la contribution du multilinguisme au dialogue interculturel et à la compréhension mutuelle des citoyens dans l'Union européenne». Aquell informe partia d'un supòsit previ quant a les llengües: s'hauria d'encoratjar tot

1. Segons Amin Maalouf (1998: 172-173), «[...] chez tout être humain existe le besoin d'une langue identitaire; celle-ci est parfois commune à des centaines de millions d'individus, et parfois à quelques milliers seulement, peu importe à ce niveau, seul compte le sentiment d'appartenance».

2. Amin Maalouf (escriptor i president del grup), Jutta Limbach (president del Goethe Institut), Sandra Pralong (experta en comunicació), Simonetta Agnello Hornby (escriptora), David Green (president de l'European Network of National Culture Institutes), Eduardo Lourenço (filòsof), Jacques de Necker (escriptor, secretari perpetu de l'Académie Royale de Langue et de Littérature françaises de Bèlgica), Jan Sokol (filòsof, antic ministre d'Educació de la República Txeca), Jens Christian Grøndahl (escriptor), Tahar Ben Jelloun (escriptor). Veure <http://ec.europa.eu/languages/documents/report_fr.pdf>.

ciutadà europeu a triar lliurement una llengua distintiva, diferent de la seua llengua identitària i diferent també de la seua llengua de comunicació internacional; aquesta tercera llengua s'anomenava «llengua personal adoptiva» (p. 11):

Telle que nous la concevons, *la langue personnelle adoptive* ne serait pas du tout une seconde langue étrangère, mais plutôt, en quelque sorte, une seconde langue maternelle. Apprise intensément, couramment parlée et écrite, elle serait intégrée dans le cursus scolaire et universitaire de tout citoyen européen, ainsi que dans le curriculum professionnel de chacun. Son apprentissage s'accompagnerait d'une familiarisation avec le ou les pays où cette langue est pratiquée, avec la littérature, la culture, la société et l'histoire liées à cette langue et à ses locuteurs.

2. ALGUNS ECOS EN ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ SOBRE LA LLENGUA PERSONAL ADOPTIVA

L'abast d'aquest concepte original de llengua personal adoptiva (d'ara en avant LPA)³ va aparèixer durant un temps als mitjans de comunicació europeus. En context català, el 4 de febrer de 2008, el web *LinguaMón* de la Generalitat de Catalunya difonia aquesta notícia:

El Grup d'Intel·lectuals de la Comissió Europea, creat amb l'objectiu d'assessorar l'organisme sobre l'aportació de les llengües al diàleg intercultural europeu 2008, acaba de publicar el seu informe final, en el qual tracta la importància d'aprendre llengües no només com a font de coneixement i respecte envers d'altres cultures sinó també com a font d'enriquiment personal i professional.

El Grup d'Intel·lectuals, [...] fa una repassada a les conclusions de les reunions celebrades a Brussel·les durant els mesos de juny, octubre i desembre del 2007. A tall de síntesi, es poden identificar dos punts clau en el document:

a) les relacions bilaterals entre els diferents estats membres de la UE haurien d'utilitzar com a llengües de comunicació les llengües parlades en tots dos països, en lloc d'adoptar-ne d'altres alienes.

b) l'UE hauria de promoure el concepte de 'llengua personal adoptiva', és a dir, establir una segona llengua perquè tots els ciutadans europeus estiguin motivats a aprendre-la. Una llengua que no ha de ser ni la llengua pròpia ni la llengua internacional de comunicació. Per tal de dur-ho a terme, proposen que la llengua adoptiva formi part de l'educació a tots els nivells (primària, secundària, universitària, etc.) i també de la vida professional.

En concret, el Grup d'Intel·lectuals proposa tot un seguit de consideracions, com ara:

3. Maalouf havia avançat aquestat qüestió en un fragment del seu llibre *Identités meurtrières* (1998: 183): «[...] aujourd'hui, toute personne a besoin, à l'évidence, de trois langues. La première, sa langue identitaire; la troisième, l'anglais. Entre les deux, il faut obligatoirement promouvoir une deuxième langue, librement choisie, qui serait souvent, mais pas toujours, une langue européenne. Pour chacun elle serait, dès l'école, la principale langue étrangère, mais elle serait bien plus que cela aussi, la langue de cœur, la langue adoptive, la langue épousée, la langue aimée...».

1. El gran impacte de la immigració en el món polític, econòmic i intel·lectual d'Europa. Per als immigrants, la llengua personal adoptiva seria la llengua del país en què viuen.
2. S'hauria d'encoratjar també l'aprenentatge de les llengües pròpies dels immigrants.
3. Encoratjar aquells europeus amb una llengua dominant a aprendre una llengua personal adoptiva, amb l'objectiu de no aïllar-se en el monolingüisme.
4. Amb l'objectiu de mantenir la diversitat lingüística, els estats haurien de crear un organisme comú encarregat de promoure el coneixement de les llengües i cultures dels altres.

El 16 d'abril de 2008, EuroActiv.com publicava algunes reaccions sobre aquesta proposta per a les LPA (<<http://www.euractiv.com/fr/culture/les-enseignants-sou-tiennent-la-p-news-236498>>):

Le commissaire au Multilinguisme Leonard Orban a déclaré que les idées autour de la stratégie de septembre prennent forme. Il espère que cette stratégie sera ambitieuse et apportera de la valeur ajoutée en allant plus loin que la dimension philosophique pour contenir des propositions spécifiques. Il a annoncé son intention d'exploiter pleinement les résultats du rapport de M. Maalouf, mais a souligné la nécessité de se montrer pragmatique étant donné que le principe de subsidiarité implique que la Commission peut uniquement «agir comme un catalyseur» en matière de politique d'éducation.

An Le Nouail Marlière du Comité économique et social européen a averti que l'idée de la LPA, si elle doit se concrétiser, ne doit pas être trop idyllique et poétique. Elle a ajouté qu'il ne fallait pas que tout soit restreint à petit nombre de langues.

Jacques De Decker, le secrétaire permanent de l'Académie royale de langue et de littérature françaises de Belgique qui a contribué à composer le rapport Maalouf, a déclaré que l'idée de la langue personnelle adoptive était désormais acceptée et que le rapport pourrait devenir un texte de référence. Il espère que les «relations bilatérales entre les peuples de l'Union» auront finalement lieu dans les deux langues des personnes concernées plutôt que dans une troisième langue, une idée qui, selon lui, pourrait être réalisable avec la proposition de LPA.

L'eurodéputé roumain Sógor Csaba a fait part de ses inquiétudes selon lesquelles il y aura toujours trop d'attention portée aux langues «importantes» au détriment des autres. Il a notamment fait référence au fait que certains pays européens n'ont toujours pas signé la charte des langues minoritaires.

Jan Roukens de Stichting Nederlands a averti que l'anglais domine toutes les langues dans l'UE, une situation «dangereuse» qui, d'après lui, n'est pas abordée dans le rapport Maalouf. Malgré les déclarations «fantastiques» des traités européens sur l'égalité linguistique, la situation est «très différente dans la pratique», affirme-t-il, citant en exemple la forte tendance du site Internet Europa à l'anglais et au français.

Les LPA sont une proposition fascinante qui pourrait être développée en se basant sur les choix individuels et la passion issue de la motivation personnelle, a déclaré Stefania Giannini, recteur de l'université pour étrangers de Pérouse. D'après elle, l'utopie du groupe de travail pourrait devenir une réalité «merveilleuse et fascinante».

Hatto Fischer de Poiein Kai Prattein, une organisation grecque de la société civile, a déploré le fait que l'on ne sache pas quelles politiques seront présentées par la Commission.

D'altra banda, el 31 de desembre de 2008, la pàgina oficial Europa Communi-qués de Presse Rapid recollia la informació següent:

«La démarche prônée par le groupe des intellectuels va susciter un débat lors de cette année du dialogue interculturel», a déclaré le commissaire Leonard Orban. «Les propositions présentées concordent avec le souhait des chefs d'État et de gouvernement de l'Union européenne (UE), exprimé en 2002 à Barcelone, que l'on enseigne deux langues étrangères en plus de la langue maternelle dans l'UE. Une bonne connaissance des autres langues jette des ponts et favorise la compréhension entre les cultures.»

La langue personnelle adoptive est déjà une réalité pour un nombre croissant de citoyens de l'UE qui s'identifient à une autre langue sur le plan personnel, culturel ou professionnel.

Deux grands points peuvent être relevés dans les propositions.

1) Les relations bilatérales entre les peuples de l'UE devraient se passer prioritairement dans les langues des deux peuples concernés plutôt que dans une langue tierce. Chaque langue devrait avoir, dans chaque pays, un nombre suffisant de locuteurs compétents.

2) L'UE devrait prôner la notion de «langue personnelle adoptive», à considérer comme une «seconde langue maternelle» que chaque citoyen européen serait encouragé à apprendre. Elle devrait être intégrée dans le cursus scolaire et universitaire ainsi que dans la vie professionnelle de chacun, et étroitement liée aux aspects touchant à l'histoire, à la culture et à la littérature. En principe, cette langue adoptive ne serait pas celle utilisée pour la communication internationale.

Diverses considérations pratiques appuient ces deux points.

1) Le phénomène de l'immigration prend une importance croissante dans la vie politique, économique, sociale et intellectuelle en Europe. Pour les immigrants, la langue personnelle adoptive serait, en règle générale, celle du pays où ils ont choisi de s'établir.

2) Les langues d'origine des immigrants de pays tiers devraient faire partie des langues que les citoyens de l'UE seraient incités à apprendre.

3) Pour les Européens dont la langue maternelle occupe une place prépondérante dans le monde, il serait particulièrement important d'acquérir une langue personnelle adoptive afin de ne pas s'enfermer dans le monolinguisme.

4) Dans le but d'assurer le maintien de cette diversité linguistique, les pays devraient créer un organisme commun chargé de favoriser la connaissance de la langue et de la culture de l'autre.

3. ESTAT DE LA QÜESTIÓ: LES ESTRATÈGIES RESULTANTS ADOPTADES PER LA UNIÓ EUROPEA⁴

Malgrat l'abast d'aquestes notícies —i quasi cinc anys després de l'esdeveniment que va engagar el concepte de LPA—, el servei de resposta en línia de la Unió Europea responia el que segueix a la meua sol·licitud d'informació del 17 d'octubre de 2012, expressada en el formulari corresponent⁵ (<http://europa.eu/europedirect/write_to_us/mailbox/index_fr.htm>):

4. Per a una panoràmica sobre les polítiques d'Europa en matèria de llengües, veure R. Pilhion (2008: 1-9).

5. La sol·licitud s'expressava en aquests termes: «Je souhaite savoir s'il y a eu une continuation de ce document de 2008, et si la Commission a adopté des mesures pour mettre en œuvre les propositions de ce groupe d'intellectuels et d'experts».

Monsieur,

Merci pour votre message. En réponse à votre question, nous vous invitons à consulter la page sur le multilinguisme de la direction générale de l'éducation et de la culture de la Commission européenne, où vous trouverez des informations sur l'historique de la politique linguistique de l'Union. Nous vous invitons tout particulièrement à consulter la Communication sur le multilinguisme de 2008, la résolution du Conseil relative à une stratégie européenne en faveur du multilinguisme ainsi que le cadre stratégique pour la coopération européenne dans le domaine de l'éducation et de la formation:

<http://ec.europa.eu/languages/languages-of-europe/index_fr.htm>

Pour davantage de renseignements nous vous prions de vous adresser directement au département compétent (la direction générale de l'éducation et de la culture) en écrivant à l'adresse électronique suivante: <eac-culture@ec.europa.eu>

Nous espérons que ces informations vous seront utiles et restons à votre disposition si vous avez des questions sur l'UE.

Meilleures salutations,

Centre de contact EUROPE DIRECT

Un temps després, la Direcció General d'Educació i de Cultura contestava això a la meua sol·licitud d'informació del 24 de novembre de 2012:

Après la publication en 2008 des Propositions du Groupe des Intellectuels pour le Dialogue Interculturel 'Un défi salutaire', la Commission a adopté, en septembre 2008, la Communication 'Multilinguisme: un atout pour l'Europe et un engagement commun'

(<http://ec.europa.eu/languages/documents/2008_0566_fr.pdf>).

Ensuite, la Commission a publié toute une série de documents, études et rapports, jusqu'au récent Document de travail des services de la Commission 'Language competences for employability, mobility and growth', (<http://ec.europa.eu/education/news/rethinking/sw372_en.pdf>) annexé à la Communication 'Repenser l'éducation - Investir dans les compétences pour de meilleurs résultats socioéconomiques' (<http://ec.europa.eu/education/news/rethinking/com669_fr.pdf>) adoptée il y a quelques jours.

J'attire en particulier votre attention sur le Guide stratégique pour un apprentissage efficace et durable des langues au niveau préscolaire (<http://ec.europa.eu/languages/pdf/ellpwp_fr.pdf>) et sur le rapport de la plateforme de la société civile pour le multilinguisme

(<http://ec.europa.eu/languages/pdf/doc5088_en.pdf>), tous les deux publiés en 2011.

Tous les documents concernant les politiques de la Commission en faveur du multilinguisme sont disponibles à l'adresse <http://ec.europa.eu/languages/library/key-documents_type_fr.htm>.

Efectivament, segons el document «Multilinguisme: un atout pour l'Europe et un engagement commun» que la Comissió va comunicar al Parlament Europeu, al Consell, al Comitè Econòmic i Social i al Comitè de les Regions (18 de setembre de 2008), els «États membres sont les principaux décideurs en ce qui concerne la politique des langues y compris les langues régionales et minoritaires». En el terreny de la competitivitat i de l'ocupabilitat, totes les estratègies de gestió lingüística tindrien efectes positius en la indústria de les llengües, «qui fournit des services de traduction et d'interprétation, ainsi que des technologies multilingues», i seria convenient établir

programas d'estudis i de formació «en exploitant pleinement les possibilités d'échanges, de partenariats et de jumelage électronique avec des établissements scolaires d'autres pays». Quant a la formació al llarg de tota la vida, aquest document apostava per un ventall més ampli de llengües, el reforç de l'oferta lingüística adreçada als adults mitjançant les noves tecnologies, així com activitats culturals i recreatives: ensenyament a distància per Internet, videoconferències en les aules, intercanvis virtuals i agermanaments amb centres estrangers. Els mitjans de comunicació podrien col·laborar-hi amb la «ludoeducació» i les pel·lícules subtítulades. Finalment, caldria reforçar la traducció, «de telle sorte que des ouvrages écrits dans d'autres langues, en particulier les langues moins utilisées, soient accessibles à un plus large lectorat». El document acabava amb la frase següent: «La Commission procèdera à un examen global en 2012, en partenariat avec les États membres».

A continuació, a través de la Resolució del Consell de 21 de novembre de 2008 relativa a una estratègia europea en favor del multilingüisme (*Diari Oficial* núm. C 320 del 16 de desembre de 2008, pp. 1-3), aquest òrgan executiu estimava —entre set ítems— que «la promotion des langues européennes moins répandues apporte une contribution importante au multilinguisme», que «des efforts importants devraient être faits pour promouvoir l'apprentissage des langues» i que «la traduction, parce qu'elle met en relation les langues et les cultures et qu'elle donne un large accès aux œuvres et aux idées, joue un rôle particulier dans ce processus». Tot seguit, aquesta mateixa Resolució formulava cinc invitacions als Estats membres i a la Comissió, entre les quals interessa subratllar la número 4, és a dir: (a) «Promouvoir la diversité linguistique et le dialogue interculturel en renforçant le soutien à la traduction afin de favoriser la diffusion des idées et des savoirs et la circulation des œuvres en Europe et dans le monde», i (b) «Engager une réflexion sur la pertinence et la faisabilité, à terme, d'un programme spécifique de soutien à la traduction à la hauteur des enjeux culturels, technologiques et professionnels qu'elle comporte». Al capdavant, en el marc de les polítiques i els programes existents, el Consell instava a: informar millor el públic i els professionals sobre les ajudes a la traducció dels textos literaris, coordinar i reforçar el suport a les accions a favor de la traducció, desenvolupar les possibilitats i la qualitat de la formació en les professions relacionades amb la traducció, impulsar la constitució de xarxes de bases de dades terminològiques multilingües a fi de facilitar el treball dels traductors i dels intèrprets, i encoratjar el desenvolupament de les tecnologies lingüístiques, en especial en el camp de la traducció i de la interpretació.

El 8 de juny de 2011, el document «Policy Recommendations for the Promotion of Multilingualism in the European Union» considerava entre les prioritats de la Unió Europea la següent: «To enhance multilingualism policy to secure the rights of all

European languages (official, regional, minority, and migrant languages)». Aquest text preconitzava també la solució de la LPA (front als desavantatges del monolingüisme anglès) per als contactes bilaterals entre els Estats membres (pp. 18, 23):

To generalise this, policy should aim at having a “personal adoptive language”, or PAL, for each EU citizen, i.e. a language “different from the citizen’s main international language”, which that citizen would aim to master to the level of a second mother tongue. Some saw the recommendations as rather idealistic, in the present situation, but others appreciated them as a genuine attempt to promote the study of languages other than English throughout the EU Member States.

Perhaps the only truly bilingual communities are the various lesser-used language speakers of Europe such as the Welsh, Gaelic, Irish, Letzeburgesch, Catalans, Basques and Galician speakers, who, on an everyday basis, interact through the medium of their own language and that of the state.

According to EBLUL, “Communicating in more than one language equips people for the modern world by encouraging an openness to diversity and an aptitude for multilingualism”. It is therefore to such language communities that the EU could turn to examine how these languages have been accommodated within the state system and have begun to regenerate - and in competition with dominant global languages such as Spanish and English.

Una mica més endavant, aquest mateix document exhortava a l’elaboració d’un pla lingüístic de la Unió Europea més sistemàtic; entre les seues accions figurava la promoció de diccionaris electrònics per a les LPA, per tal d’evitar les llengües pont (normalment l’anglès). A més a més, quant a la traducció, caldria més beques de mobilitat per als traductors, intercanvis internacionals d’estudiants i professors, introduir la formació en traducció al començament de l’ensenyament secundari, una experiència professional a l’estranger per part dels editors, l’aplicació de la subtítolació de films i la promoció de videoconferències.

Després d’haver llegit les diverses resolucions, conclusions, comunicacions i recomanacions sobre aquestes qüestions, no és difícil constatar que tots els textos es mostren bastant compromesos amb la traducció.⁶ Tanmateix no es poden oblidar alguns objectius de gran importància recollits en les conclusions del consell del 12 de maig de 2009 relatives a un marc estratègic per a la cooperació europea en el camp de l’educació i de la formació (Éducation et formation 2020), publicats al *Diari Oficial* núm. C 119 del 28 de maig de 2009 (pp. 2-10), principalment perquè preconitzen unes polítiques sobre la base d’elements concrets, com ara: actuar de manera que l’educació i la formació al llarg de tota la vida i la mobilitat esdevinguin una realitat,

6. Recordem el paper capital de la traducció i de la interpretació en els organismes de l’UE, amb un pressupost que ha demostrat ser un instrument indispensable per a la construcció europea.

millorar la qualitat i l'eficàcia de l'educació i de la formació (tot reforçant per exemple les competències lingüístiques).⁷

Arribat el 2012, la Comissió es comprometia a procedir a un examen global de la situació, que quedava reflectit en un document que remetia al Parlament, al Consell, al Comitè Econòmic i Social i al Comitè de les Regions (20 de novembre de 2012): «Repenser l'éducation — Investir dans les compétences pour de meilleurs résultats socio-économiques». Aquest document, no obstant això, resultava massa general en relació a l'ensenyament de les llengües i reprenia la consigna «llengua materna més altres dues llengües»; s'hi adjuntava un altre document que n'explicitava les insuficiències, però sense cap indicació sobre la traducció i les llengües identitàries o adoptives.

Així doncs, els reptes són importants, ja que la gran diversitat lingüística d'Europa suposa al mateix temps dificultats i avantatges, als quals cal afegir les llengües de nombrosos immigrants. Reinier Salverda descrivia aquests reptes així (2007: 12-13):

Si la voie s'est ouverte pour quarante langues régionales et minoritaires, d'autres langues, en l'occurrence celles qui sont arrivées en Europe avec l'immigration durant les dernières décennies, sont dépourvues de droits et de statut à l'échelle européenne. L'enseignement dans ces langues fait souvent défaut, et rien n'est généralement prévu en matière de traduction et d'interprétation. En pratique, cela signifie que les personnes parlant une langue de l'immigration sont plus ou moins contraintes d'utiliser la langue qui est prioritaire dans leur pays d'adoption — ce dont les États membres de l'Union européenne sont d'ailleurs de plus en plus enclins à faire une condition à l'intégration et à la citoyenneté nationale.

És el moment de preguntar-se fins a quin punt els Estats membres de la Unió Europea han adoptat mesures eficaces i concretes per a la promoció de l'ensenyament de les llengües identitàries i adoptives. Cal esperar que els ministeris d'educació hi actuen? Cal romandre de braços plegats fins que els governs regionals apliquen polítiques referides a la seua llengua identitària i a tota classe de LPA?

Rememorem breument el que va passar en l'àmbit valencià, fins i tot abans de l'existència d'aquestes polítiques verticals provinents de la Unió Europea.

7. Amb alguns anys d'anticipació, el Consell Europeu de Barcelona (15-16 de març de 2002, p. 19) recolzava el desenvolupament d'una cultura digital; de fet, el Consell demanava a la Comissió de realitzar un estudi de viabilitat amb l'objectiu de definir solucions possibles per ajudar els centres d'ensenyament secundari a establir o desenvolupar, per mitjà d'Internet, un lligam d'agermanament amb un establiment associat en un altre indret d'Europa.

4. REDREÇAMENT INSTITUCIONAL I SOCIAL DEL CATALÀ AL PAÍS VALENCIÀ

En relació a la llengua catalana, una anàlisi detallada de les polítiques lingüístiques establertes per les institucions i per la societat civil, sobretot al llarg dels tres decennis últims, ens permetria mostrar la seua situació sociopolítica real i les condicions socials que han desembocat en una cooficialitat del català en les regions on es parla (Ninyoles 2004; Verdegall 2008; Fabà & Montoya 2012). Tanmateix, l'espai disponible ací no ho permet ni tampoc és procedent caure en el detall; però serà suficient enumerar els resultats més evidents d'aquestes polítiques lingüístiques en el context valencià, entre les quals cal assenyalar l'ensenyament de la llengua, el paper de la producció editorial i l'activitat traductora.⁸ És precisament l'anàlisi d'aquesta darrera activitat, que considere molt compromesa en context català, la que permetrà avançar conclusions sociològiques transferibles a d'altres situacions i a d'altres contextos semblants, especialment en observar l'evolució de la traducció de la literatura per a les generacions joves (Verdegall 2009), veritable paradigma de la normalització d'una llengua.

4.1 EL PODER DEL PODER

Al País Valencià, el poder polític autonòmic ha col·laborat intensament al redreçament de la llengua pròpia. Un dels seus èxits va ser la *Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià* (1983), que va dirigir les polítiques lingüístiques des del principi. Només deu anys després de la seua promulgació, una enquesta dirigida a les editorials valencianes revelava que la majoria havien apostat pels llibres de text o per la literatura per a infants i adolescents. Aquesta indústria, doncs, s'havia consolidat fortament a partir del consum del llibre escolar, amb aportacions innovadores que li permetrien més tard ampliar horitzons: públics nous, col·leccions noves, autors novells... Així, no solament s'havia afavorit la lectura d'escriptors de llengua catalana, sinó també —mitjançant la traducció— un gran palmarès d'escriptors de la millor literatura internacional —especialment europea—, al mateix temps que s'ajudava a desenvolupar una altra activitat gens negligible: la il·lustració editorial (Lluch 2013: 195).

8. Un altre nivell seria el de la família, en el cas de recuperació de la llengua vernacla («vernacularització») quan els pares que havien abandonat la llengua primera decideixen capgirar la situació i transmetre-la com a primera opció als fills. En aquest camp, una recerca de primer ordre és el llibre *La transmissió familiar del valencià* (Montoya & Mas 2011).

4.2 EL PODER DE L'ENSENYAMENT

Amb tota evidència, la presència del valencià a l'escola ha exigut actituds lingüístiques conscients per part dels pares i del professorat, car no s'ha d'oblidar que la transmissió lingüística entre generacions es considera decisiva pels sociolingüistes (Fishman 1991; Mollà & Viana 1991) i que això exigeix una fidelitat absoluta a la pròpia llengua. Però la família i l'escola no són les úniques responsables de les actituds lingüístiques dels joves ciutadans de demà; ha calgut mamprendre altres tipus de polítiques lingüístiques més eficaces a fi de corregir-ne les febleses. Els efectes immediats d'aquestes actituds en el medi escolar han estat remarcables quan les noves generacions han arribat a la universitat; aquests resultats es recullen en les dues graelles següents (oferta i demanda de valencià/castellà en les cinc universitats valencianes).

	Valencià %	Castellà %	Indiferent %
2004/05	11,21	84,24	
2007/08	11,17	84,24	3,85
2008/09	11,62	84,88	
2009/10	11,66	83,27	
2010/11	11,10	84,36	
2011/12	15,48	77,02	
2012/13	16,44	77,84	

Graella 1. Professorat: oferta de llengua per a les classes

	Valencià %	Castellà %	Indiferent %
2004/05	15,75	69,73	13,39
2007/08	15,80	69,65	11,11
2008/09	18,12	69	12,11
2009/10	18,09	68,87	12,32
2010/11	17,16	69,50	12,30
2011/12	15,50	72,37	11,41
2012/13	13,67	74,06	11,27

Graella 2. Estudiantat: demanda de llengua per a les classes

És evident que el factor generacional determina el percentatge entre oferta i demanda de valencià en el medi universitari: una mitjana del 12,66% per part del professorat i del 16,29% per part de l'estudiantat. No obstant això, les dades relatives a la universitat valenciana més al nord del territori (la Universitat Jaume I) i més acostada a Catalunya presenten resultats més compromesos:

CURSOS	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Valencià %	20,74	24,76	27	27,36	31,79	30,95	30,99	30,77	29,7
Castellà %	60,18	59,87	57,71	57,53	51,64	51,79	53,69	54,28	54,12
Indiferent %	18,90	15,30	15,24	15,09	16,26	16,23	13,70	14,68	15,85
CURSOS	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
Valencià %	28,74	28,79	29,87	35,89	36,64	33,15	31,23	26,77	25,26
Castellà %	53,41	53,63	53,87	50,03	49,44	52,38	54,79	59,31	61,68
Indiferent %	17,45	16,99	15,87	13,90	13,57	14,00	13,59	13,56	12,54

Graella 3. Tria lingüística de l'estudiantat a l'UJI (1996-2013)

En relació a la tria de valencià, s'hi observa un augment més o menys progressiu fins a 2003/2004, amb un sensible increment de sis punts en 2008/2009 respecte a l'any precedent.⁹

Amb tota evidència, gràcies a les polítiques lingüístiques aplicades durant els últims decennis, molts valencians són ara capaços de llegir i escriure en català, fins i tot si no és la seua llengua primera.¹⁰ Tanmateix és important remarcar que cal seguir promocionant polítiques lingüístiques eficaces, perquè el País Valencià representa aproximadament el 34 % del conjunt dels territoris de llengua catalana. Una opinió sociolingüística assenyada (Pons & Vila 2005) ens indica que, malgrat l'existència de zones on el català no s'utilitza normalment, això no significa que la nostra llengua no siga socialment significativa. A més a més, hi ha d'altres reptes per a la normalització del català a casa nostra. El primer té relació, sens dubte, amb el fenomen de la immigració estrangera, que era del 16,83 % (859 203) en el quart trimestre de 2013; la població irregular abastava el 18,52 % (159 155).¹¹ De fet, si una assimilació natural va ser capaç (durant el període 1960-1970) d'integrar (tot i que irregularment) una part dels immigrants provinents d'altres regions d'Espanya, actualment aquest problema necessita una política més militant. En cas contrari, l'assimilació es farà directament al castellà (sobretot en el cas dels adults). Aquest problema no és exclusiu del nostre

9. Aquest fenomen s'explica, segons els autors de l'enquesta (Àrea de Promoció Lingüística del Servei de Llengües i Terminologia de la Universitat Jaume I, 2010), a causa d'un regal fet als estudiants de la Universitat en dos cursos consecutius (2008/2009 i 2009/2010): una memòria USB amb un arxiu *autorun* que explicava els seus serveis lingüístics. És una petita demostració dels resultats de certes accions publicitàries. Els dos cursos següents (2010/2012), el regal va ser un CD de música valenciana. Finalment, en 2012/2013, 2013/2014 i 2014/2015 no hi va haver cap regal. Les dades del curs 2014/2015 són les següents: 23,55 % han triat valencià, 64,03 % han optat per castellà i 12,01 % s'han mostrat indiferents. He d'agrair aquestes observacions a Maties Segura, del SLT de l'UJI.

10. La bibliografia sociolingüística substitueix de vegades «llengua materna» per «llengua primera» o L1 (Davis 2003: 5).

11. Són dades procedents de l'Observatori Valencià d'Immigració (OVIM).

territori, car es produeix també a Quebec, on els nombrosos immigrants són assimilats a l'anglès en lloc de ser-ho al francès.¹² Disposem en l'actualitat, però, d'una eina molt més eficaç que el carrer o la televisió:¹³ l'ensenyament. Malgrat les restriccions que dia rere dia són denunciades, correspon una altra vegada a l'escola resoldre els reptes socials de la nostra llengua: una responsabilitat en qüestions educatives que haurà d'anar de la mà d'una responsabilitat col·lectiva, sobretot de nosaltres mateixos com a usuaris de la llengua.

4.3 EL PODER DE L'EDICIÓ

Les xifres recollides en 2011 pel Ministeri de Cultura espanyol (*Panoràmica de la edició en España*) mostren que les traduccions representaven el 21,1% de la producció, amb un pes destacable de l'anglès (46,7% de les obres traduïdes). Les comunitats autònomes de Madrid i Catalunya produïen el 63,4% del total, amb una participació quasi equilibrada (33,7% i 29,7%, respectivament); després anaven Andalusia (12,6%) i la Comunitat Valenciana (7%). Segons la mateixa publicació de 2013 (*Panoràmica de la edició espanyola de llibros*), les traduccions arribaven al 22,3%, el 52,3% de les quals procedien de l'anglès. Madrid i Catalunya produïen aleshores el 67,7% del total (38% i 29,7% respectivament); seguien Andalusia (10,8%) i la Comunitat Valenciana (5,1%). Justament en el context valencià i en 2011,¹⁴ les seues 230 editorials van publicar 8236 obres, 9,2% de les quals eren traduccions (és a dir, 757 llibres). D'altra banda, els gèneres publicats en el nostre territori s'han classificat de la manera següent: literatura infantil i juvenil (6,1% de la producció espanyola), llibres de text (5,2%), creació literària (6,4%), ciències socials i humanitats (9,1%), ciències i tècniques (6,7%), lleures (5,3%) i altres (6,5%).

És clar que les editorials consideren les possibilitats comercials d'aquesta producció, i especialment la literatura infantil i juvenil (LIJ) publicada en català, siga en llengua original o en traduccions. En l'àmbit espanyol, el que s'estima és sobretot la capacitat dels llibres d'adaptar-se al nivell de comprensió dels alumnes, a les possibilitats de transmissió de certs temes o lectures clàssics i tradicionals (Hermida &

12. Veure, per exemple, les dades del Mouvement Québec Français a <quebecfrançais.org/node/660>.

13. No és ara el moment de parlar de la pèrdua de Canal 9 o de Ràdio 9, de TV3 o de Catalunya Ràdio (i d'altres opcions informatives).

14. La davallada important del volum d'edició valenciana durant els anys posteriors de crisi econòmica no fa aconsellable que s'expose ací amb xifres, perquè distorsiona els resultats i s'allunya del propòsit d'aquesta aportació. Caldrà reserva-ho per a estudis sociològics posteriors.

Cañón 2002: 8-12). Així doncs, un bon llibre hauria de contenir quatre aspectes fonamentals (Colomer 2002: 8-17): qualitat literària, valors educatius, opinions i gustos dels lectors joves i recorregut d'aprenentatge literari. Qui garanteix aquesta tria? Tot i que és veritat que els responsables de les editorials tenen la darrera paraula a l'hora de seleccionar un llibre o un altre per a ser traduït (tot seguint les guies de lectura o les tendències del mercat per mitjà de les fires internacionals), no s'ha d'oblidar el paper dels directors de col·lecció ni tampoc el dels traductors, ja que —de vegades— són ells qui proposen les obres o els autors per traduir, tot considerant un bon grapat de circumstàncies prèvies, de vegades personals, de preferència, etc.

4.4 EL PODER DE LA TRADUCCIÓ

S'ha avançat més amunt que la traducció pot ser considerada com a paradigma de la normalització d'una llengua. De fet, la seua importància pot justificar-se simplement a partir de les dades que presenta el mercat valencià de la traducció en LIJ, a les quals poden afegir-se les de les novel·les i contes (NC). En analitzar tot això a la base de dades de l'ISBN espanyol, hom pot conèixer quines són les llengües més traduïdes i observar d'aquesta manera la tria que n'han fet els responsables de la producció editorial (editorials, fires internacionals del llibre, traductors...) en matèria de traducció. L'anàlisi d'aquest flux traductor al llarg dels anys 1976-2012 resulta indispensable per a establir conclusions objectives sobre la recepció de narrativa en el context valencià i, en conseqüència, sobre els nivells de redreçament i de normalització del català.

Any	LIJ + NC	Llengües traduïdes (anglès, francès, alemany, italià, danès, neerlandès, àrab, castellà, gallec, basc)									
		Traduccions	an	fr	al	it	da	ne	ar	es	ga
1976	2		2								
1977	3		3								
1978	1		1								
1979	4		4								
1980	0										
1981	0										
1982	0										
1983	0										
1984	0										
1985	0										
1986	0										
1987	4	2	1	1							
1988	4	3	1								
1989	1		1								
1990	0										
1991	7	2		1					4		
1992	10	1							7		2
1993	1		1								
1994	3	3									
1995	7	1			5			1			
1996	6								4		2
1997	4		2						2		
1998	5	5									
1999	12		1						11		
2000	4			2	1					1	
2001	16	5	1	1					8		1
2002	11	5	3						1	2	
2003	47	19	10		5	1	1		9	1	1
2004	56	11	2	4	1				32	5	1
2005	63	21	4		3				23	9	3
2006	43	11	2	5					15	7	3
2007	66	14	4	2				2	41	2	1
2008	65	14	5	3	2			1	32	4	4
2009	72	23	8	9	2	1	3	2	18	6	
2010	48	22	2	4					16	4	
2011	66	25	2	3	4				22	10	
2012	28	10	1	2		1			13	1	
1976-2012	659	197	61	37	23	3	4	6	258	52	18
%		29,89	9,25	5,61	3,49	0,45	0,60	0,91	39,15	7,89	2,73
	Traduccions	an	fr	al	it	da	ne	ar	es	ga	ba

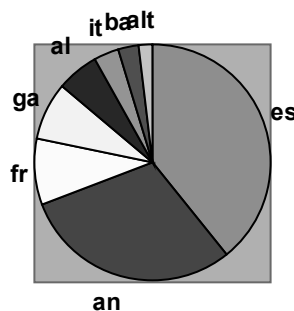
Graella 4. Evolució de les llengües traduïdes

Aquestes xifres ens ofereixen un equilibri prou estable entre la traducció de les llengües estrangeres (331 obres, 50,45 %) i de les espanyoles (328, 49,72 %) al llarg d'aquest període de 37 anys. Les quatre llengües europees més importants (anglès, francès, alemany, italià) comparteixen un mercat del llibre prou estandarditzat pel que fa a les traduccions, de tal manera que, entre aquestes, l'anglès ocupa el primer lloc (197 llibres), seguit del francès (61), de l'alemany (37) i de l'italià (23). A banda d'això, s'hi constata una presència anecdòtica de llibres procedents del danès (3), del neerlandès (4) i de l'àrab (6). La resta pertanyen netament a una activitat traductora «interior», és a dir, provinent de les altres llengües espanyoles, molt important en el cas del castellà (258) i del gallec (52), però molt menys en el cas del basc (18). Això s'explica per una activitat bastant productiva entre les editorials compromeses amb la literatura per a infants, les quals —mitjançant una «aliança solidària»— han intercanviat textos originals i compartit les seues traduccions (això s'ha produït sobretot entre el català, el gallec i el basc). Vegem, doncs, resumit, el pes de les deu llengües traduïdes per als subgèneres NC i LIJ:

Traduccions	castellà	anglès	francès	gallec	alemany	italià	basc	àrab	neerlandès	danès
659	258	197	61	52	37	23	18	6	4	3
100%	39,15%	29,89%	9,25%	7,89%	5,61%	3,49%	2,73%	0,91%	0,60%	0,45%

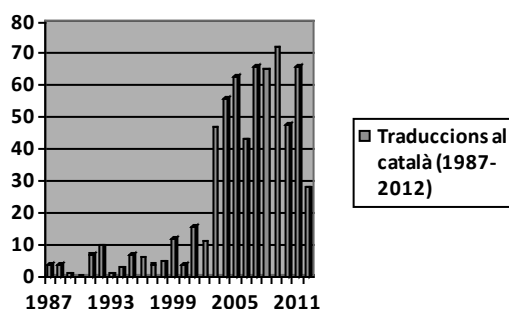
Graella 5. Importància de les llengües traduïdes

És el castellà qui guanya (amb 258 traduccions cap al català), seguit de lluny per l'anglès (197, la primera llengua estrangera traduïda), el francès (61), el gallec (52), l'alemany (37), l'italià (23) i el basc (18 traduccions). Observem-ho en el gràfic A següent, on les tres llengües minoritàries (àrab, neerlandès, danès) van juntes sota la grafia *alt* [altres]).

Gràfic A. Importància de les llengües traduïdes

Però hi ha també certa evolució traductora. En efecte, aquesta activitat sembla arrancar en 1987, amb les excepcions de 1976 a 1979 (la causa de les quals és la traducció continuada de deu volums de les històries de l'heroi gal Astèrix). La mateixa graella 4 ens desvela que cal esperar l'any 1991 perquè el castellà siga tingut en compte per les editorials, de tal manera que aquesta llengua esdevindrà la font més important per al comerç del llibre. Aquesta circumstància és ben important en el context valencià, ja que enceta una nova tendència: la d'oferir històries de ficció en català per a lectors capaços de llegir-les també en castellà (o potser d'haver-les llegides abans en castellà). Amb tota evidència, s'hi aprecia un símptoma de normalització i de col·laboració relacionat amb un bilingüisme natural i oficial (cal recordar els esforços institucionals i de l'escola). A més a més, a partir de 2003 l'activitat traductora es consolida fermament amb noves llengües i amb un augment de la producció, tot i que es produirà una davallada important justament en 2012, de ben segur a causa de la crisi econòmica. Podem veure en el gràfic B de quina manera la traducció ha col·laborat eficaçment al redreçament d'una llengua identitària (el català del País Valencià) durant el període 1987-2012:

Gràfic B. Evolució de les traduccions al català (1987-2012)

Més enllà d'aquestes circumstàncies, cal assenyalar el fenomen de la competència lingüística interior quant a la traducció. Aquesta recerca seria incompleta sense la presència de dades relatives a les traduccions cap al castellà, sobretot en LIJ. Una nova incursió en l'ISBN ens mostra que les deu llengües de traducció cap al català són superades fins abastar-ne 23 cap al castellà; heus-les ací: anglès, francès, alemany, italià, danès, neerlandès, polonès, hongarès, suec, rus, romanès, búlgar, armeni, àrab, iranià, xinès, japonès, nigerià, urdu, «altres»,¹⁵ català, gallec i basc. Aquesta presència multi-

15. Aquesta és la fórmula que fa servir l'ISBN espanyol.

lingües, però, no sempre ha existit, car el nombre de llengües traduïdes era solament de tres fins a l'any 2002 (amb excepció de 1980, amb sis). A partir d'aleshores, el període final 2003-2012 desvela una gran riquesa d'oferta de traduccions amb combinacions lingüístiques completament noves, al mateix temps que evidencia el desencadenament d'edicions amb format bilingüe o multilingüe, sobretot a partir de 2004:

(a) Bilingües: 10 castellà/anglès, 1 castellà/francès, 1 castellà/polonès, 1 castellà/rus, 1 castellà/romanès, 1 castellà/búlgar, 1 castellà/xinès, 1 castellà/nigerià, 1 castellà/urdu, 2 castellà/armeni, 2 castellà/àrab.

(b) Trilingües: 1 castellà/alemany/anglès, 1 castellà/català/anglès, 2 castellà/català/xinès.

D'altra banda, aquesta febre del llibre bilingüe o multilingüe s'ha prodigat especialment en el cas del català, on hi ha 41 obres bilingües català/castellà, una català/anglès i una quadrilingüe català/castellà/francès/anglès. És clar que aquesta tendència (sobretot la del castellà) forma part d'una voluntat d'acostar-se al fenomen de la immigració per tal de col·laborar a la integració/assimilació dels infants i joves immigrants.

5. TRADUCCIÓ I REDREÇAMENT D'UNA LLENGUA IDENTITÀRIA O ADOPTIVA

Tot i haver exposat el cas del català al País Valencià, que és més fàcil de reconèixer, no és l'únic que cal considerar ací, ja que totes les llengües identitàries minoritzades han de recórrer necessàriament a solucions semblants per defensar-se contra l'extinció. A Europa, per exemple, i sense aprofundir-hi massa, es produeixen circumstàncies anàlogues pel que fa a l'activitat traductora. Si prenem com a font el llibre *Minoritized Languages in Europe: State and Survival* (Guzman & Verdegall 2009), on es presenten vint-i-quatre llengües europees en situació de minorització, podem descobrir el que ha suposat la traducció (durant el segle XX) per a cinc llengües.¹⁶ Així, en el cas del sami (llengua dels lapons), a principis dels anys 1970 i per iniciativa del Consell Cultural de Noruega, un comitè de lectura va dirigir els esforços per tal de publicar sobretot

16. Cal remarcar que els autors dels altres divuit capítols (sense comptar-hi el català) no han considerat indispensable evocar el poder de la traducció per al redreçament de les llengües tractades: gaèlic, gal·lès, còrnic, frisó, caixubi, sòrab, basc, llatí, gallec, asturià, mirandès, aragonès, ladí, retoromànic, picard, occità, franco-provençal i cors.

literatura sami original, i no tan sols traduccions (Magga 2009: 123). En el cas del bretó, la traducció ha demostrat ser una activitat poderosa per a la seua recuperació, gràcies a la revista *Gwalarn* (1925-1944), l'objectiu de la qual era purificar el bretó, demostrar que podia expressar-ho tot i servir de vehicle de tots els gèneres literaris i que es prestava «à la traduction de toutes les œuvres majeures de la littérature universelle, d'Euripide à Pouchkine, en passant par Shakespeare et Cervantès» (Omnès 2009: 167). El judeocastellà no n'és una excepció, car la traducció de novel·la i novel·la curta (sobretot en francès) és complementària a la producció original (Montañés 2009: 347). La llengua sarda també ha fet un gran esforç en l'àmbit de la traducció de literatura universal (Tonzanu 2009: 374). Quant al friülès, les traduccions de grans obres clàssiques universals representen un paper important a l'hora de reafirmar la fraternitat dels seus parlants, confirmar la dignitat de la llengua i assegurar el seu trànsit de dialecte a llengua; al mateix temps, la seua literatura infantil i juvenil (per exemple els còmics del personatge Tarvos, a imitació d'Astèrix) ha afavorit l'alfabetització de la població (Pellegrini 2009: 386-390).

En estimar les experiències històriques de les llengües identitàries amb les seues polítiques de promoció o recolzament, cal considerar realitzables («faisables», segons la terminologia francesa de l'UE) algunes accions de redreçament que no haurien de suposar greus problemes pressupostaris. Aquestes accions voluntàries¹⁷ o proactives podrien desenvolupar-se en quatre contextos diferents però complementaris: els instituts d'ensenyament (ensenyar a distància, via videoconferència), l'edició (publicar lectures bilingües, traduir obres de literatura universal), la universitat (promoure places de professorat col·laborador de llengua o de lectorats) i la formació contínua (aprendre al llarg de tota la vida).

I. Durant el període de formació als instituts de secundària i batxillerat, les accions podrien ser les següents:

- (a) Contacte entre professorat coparticipant (preparació d'una enquesta adreçada als alumnes potencials).
- (b) Contacte entre alumnat coparticipant (per correu electrònic o per mitjà de xarxes socials; primer en llengua comuna i després en llengua adoptiva).

17. Les dosis de voluntarisme són sempre indispensables. Amin Maalouf (1998: 183, 185) expressa aquesta idea repetidament: «La seule voie possible est celle d'une action volontaire qui consoliderait la diversité linguistique [...]»; «Je ne nierai pas que l'orientation que je suggère pour préserver la diversité culturelle exige une certaine dose de volontarisme».

- (c) Posada en comú (en classe) de les expressions apreses durant un període (de setmana en setmana).
 - (d) Deures de redacció en llengua primera sobre diversos temes quotidians: la família, els amics, els lleures, les classes, un viatge, etc.
 - (e) Deures de traducció en llengua adoptiva de les redaccions dels coparticipants.
 - (f) Posada en comú (en classe) de les redaccions/traduccions.
 - (g) Seguiment de classes de la llengua adoptiva per videoconferència: intervencions dels professors i fins i tot dels alumnes.
 - (h) Conveni d'agermanament entre els instituts o les ciutats sòcies.
 - (i) Organització d'un intercanvi escolar durant el curs després de dos anys d'activitats i d'agermanament (una setmana en casa dels coparticipants).
 - (j) Possibilitat d'estada més llarga durant les vacances d'estiu.
2. Les editorials podrien actuar de la manera següent:
- (a) Signar un conveni mutu de col·laboració.
 - (b) Compartir lectures en llengua primera per a infants i joves.
 - (c) Promoure la traducció de les lectures anteriors.
 - (d) Publicar contes i relats en versions bilingües.
 - (e) Localitzar traductors capaços de traduir a partir d'obres més importants.
3. El paper de les universitats podria ser el següent:
- (a) Promoure places de professorat col·laborador de llengua o de lectorats en els centres associats.
 - (b) Organitzar intercanvis d'estudiants i de professors.
 - (c) Incloure l'ensenyament autònom de la llengua adoptiva en els respectius centres d'autoaprenentatge de llengües.
 - (d) Impulsar traduccions de textos històrics, geogràfics o culturals sobre la regió sòcia.
- 4) Les escoles d'adults podrien actuar així:
- (a) Signar un conveni mutu de col·laboració.
 - (b) Organitzar intercanvis d'estudiants i de professors.
 - (c) Impulsar el turisme en la regió sòcia.
 - (d) Estimular traduccions de textos turístics sobre la regió sòcia.

Val a dir que bona part de les accions presentades s'inscriuen explícitament dins dels objectius estratègics impulsats per les autoritats europees en matèria educativa. Així, en les Conclusions del Consell del 12 de maig de 2009 (*Diari oficial* núm. C 119 del 28/05/2009, pp. 2-10), hi ha una menció a propòsit de «l'élaboration des politiques sur la base d'éléments concrets». Aquest mateix text insistia repetidament sobre la

conveniència que «l'éducation et la formation tout au long de la vie et la mobilité deviennent une réalité». Igualment, el Consell convidava els Estats membres a «encourager la créativité et l'innovation grâce à la mise au point de méthodes d'enseignement et d'apprentissage spécifiques (y compris l'utilisation de nouveaux outils informatiques [...])» i a «mettre en place des partenariats entre les organismes d'enseignement et de formation et les entreprises, les instituts de recherche, les acteurs culturels et les industries créatives [...]».

Ha arribat el moment de focalitzar l'atenció novament en la traducció. Com s'ha llegit més amunt, l'activitat traductora pot introduir-se des del començament (als instituts), però en aquest cas només com a mitjà d'aprenentatge de la LPA. Tanmateix la traducció és més útil en un context professional, és a dir, quan pot formar part de les estratègies de divulgació de la LPA. En conseqüència, cal retornar a algunes frases procedents del document inaugural («Un défi salutaire. Comment la multiplicité des langues pourrait consolider l'Europe», p. 12):

Dans le même temps, les langues qui ont moins de locuteurs, même celles qui sont très minoritaires, obtiendraient un rayonnement sans précédent. La logique d'une politique de *la langue personnelle adoptive* voudrait, en effet, que le choix d'une langue se décide de la même manière que le choix d'une profession. Maîtriser une langue relativement rare donnerait à la personne un avantage supplémentaire, comparable à celui d'une spécialisation rare dans un domaine de pointe. À terme, les gens se répartiraient entre toutes les langues, de manière évidemment très inégale, mais toujours significative.

D'aquesta manera, les editorials disposarien d'una àmplia escorta de traductors, sempre disposats a aproximar les cultures considerades, i es generarien xarxes extraordinàries i complexes relacionades amb combinacions lingüístiques anteriorment inexplorades. Això provocaria una puixança inesperada de publicacions bilingües (al començament); després, aquesta activitat s'eixamplaria fins a produir un augment de la demanda d'obres de lectura amb destinataris més diversos i de diferents edats. Les universitats, doncs, empentades per aquestes noves condicions del mercat editorial, organitzarien classes (presencials o virtuals) de les LPA que plantarien cara a certes polítiques monolingües (més aviat monolítiques) centrades únicament en les llengües de comunicació internacional (LCI). Al mateix temps, les editorials universitàries podrien impulsar traduccions de textos de gèneres diversos sobre estudis implicats (històrics, econòmics, científics...) relacionats amb les universitats i regions sòcies. Finalment, els centres d'ensenyament d'adults, normalment molt actius i motivats per als viatges, podrien llançar polítiques col·laboratives gràcies a la traducció de fullets turístics, d'obres de geografia, d'història i de cultura regional.

Amb aquestes actuacions, els beneficis per a la indústria de les llengües (tecnologia multilingüe, edició, traducció, nous diccionaris) serien evidents. Alhora, una millora del coneixement mutu (alumnes, pares, persones adultes, institucions) desembocaria en un vertader estímul recíproc del turisme, així com en l'ampliació del ventall d'ocupació cultural dels adults. A més, també caldria preveure una millor visibilitat (en la societat i en els mitjans de comunicació) de les llengües identitàries o adoptives implicades.

En aquest camp, les polítiques de traducció podrien seguir perfectament les mateixes intencions que ha establert Gemma Lluch (2013: 287-288) per a la promoció de la lectura (però s'hi ha substituït el mot «lectura» per «traducció»):

1. La traducció s'ha d'entendre d'una manera global, és a dir, la promoció de la traducció des de les administracions ha de pensar tant la traducció de llibres de literatura i de coneixements, com la de l'audiovisual o de diaris.

2. Parlar de promoció de la traducció no és parlar exclusivament de la promoció de l'alta literatura, sinó de la traducció en un sentit ampli que permeta als ciutadans de qualsevol franja d'edat accedir amb més facilitat al consum crític dels béns de consum.

3. Per això, les polítiques de traducció han d'adreçar-se als ciutadans en general, cal tenir en compte totes les edats i les classes culturals [...] i fer que involucre totes les àrees administratives i empreses públiques.

[...]

5. En l'actualitat, la finalitat de la traducció es diversifica i va més enllà de l'àmbit de l'ensenyament [...] perquè involucra l'educació [...] i la cultura de totes les franges d'edat i tots els estaments econòmics i culturals.

6. A partir dels punts anteriors, la promoció de la traducció és necessària perquè és una via que permet: revertir el procés d'exclusió del sistema educatiu en qualsevol franja d'edat; acostar-se a altres pràctiques culturals com l'art, el cinema i relats audiovisuals i la cançó; dominar les tecnologies de qualsevol mena; entendre i accedir al món del coneixement virtual; ajudar el consum crític de la informació periodística i de l'oferta cultural.

[...]

8. [...] les polítiques de traducció han de considerar els centres docents [...].

9. I, per concloure, tota política pública de traducció ha de pensar i assegurar la creació d'espais d'encontre i intercanvi entre els diferents sectors involucrats en la traducció i els docents.

Encara que l'objectiu inicial d'aquest article era mostrar la importància de la traducció de literatura per al redreçament del valencià, també he procurat contribuir implícitament a la propagació d'una idea que considere capital per a la salut de les llengües identitàries o adoptives (de vegades minoritzades): la traducció funciona com una vacuna contra la invasió de les llengües dominants, i molt especialment contra la diglòssia. Algú creu encara avui dia que les llengües identitàries o adoptives minoritzades són incapaces d'adaptar-se als reptes de la seua transmissió (educatius, literaris, tecnològics, etc.) d'aquest nou segle? Si n'és el cas, caldrà convidar-lo a pas-

sejar-se per Internet i a observar el que ocorre amb algunes llengües europees sense Estat però ben dinàmiques.

El mètode de recerca que s'ha exposat forma part d'un observatori de la traducció que procura analitzar de forma objectiva els fenòmens socioculturals relacionats amb l'activitat traductora, tant en contextos contemporanis com històrics (Verdegall 2013: 61-128). No obstant això, l'objectiu no és tan sols descriure, sinó sobretot divulgar un compromís cap a un mercat de la traducció més ampli, sobre el qual puguen intervenir de manera proactiva els estudiants i els professors de traducció, així com els traductors professionals, les editorials i els autors.

Conèixer la realitat traductora d'una societat consumidora de literatura pot ser útil per a corregir les seues trajectòries o per a actuar-hi a fi de redreçar-ne les mancances. En el cas que ens ocupa, aquest coneixement pot ser eficaç —per exemple— per a adaptar els continguts dels plans d'estudis dels graus de traducció a les facultats universitàries (tot oferint un possible ajustament a les tendències del mercat editorial), per a ajudar a prendre decisions objectives sobre l'oferta de noves llengües estrangeres o —simplement— per a prendre el pols d'una societat a partir de la literatura que consumeix (Burdeus & Verdegall 2005).

Al capdavant, el poder de la traducció pot ser decisiu per al manteniment i desenvolupament de les llengües identitàries o adoptives, especialment en el context europeu, i això perquè actua contra la diglòssia, perquè forma part necessàriament d'una política lingüística de redreçament de les llengües, perquè pot complementar les altres polítiques lingüístiques, perquè dinamitza el flux cultural i literari entre llengües, perquè desenvolupa el mercat editorial i perquè ajuda a normalitzar la lectura interior en un país o regió qualsevol, de tal forma que els lectors naturals en llengua dominant puguen accedir així a poc a poc a la lectura en llengua minoritzada.

En 1998, Amin Maalouf posava el dit en la nafra en el seu llibre *Identités meurtrières* quan escrivia sobre el perill de desaparició de les llengües identitàries enfront de les llengües dominants en territori europeu; les seues frases són un repte llançat al nostre planeta babèlic, perfectament aprofitables per a acabar aquesta aportació (Maalouf 1998: 174, 180, 182):

Il est essentiel que soit établi clairement, sans la moindre ambiguïté, et que soit surveillé sans relâche le droit de tout homme à conserver sa langue identitaire, et à s'en servir librement.

Pour qu'une personne puisse se sentir à l'aise dans le monde d'aujourd'hui, il est essentiel qu'elle ne soit pas obligée, pour y pénétrer, d'abandonner sa langue identitaire. Nul ne devrait être contraint à « s'expatrier » mentalement chaque fois qu'il ouvre un livre, chaque fois qu'il s'assied devant un écran, chaque fois qu'il discute ou réfléchit.

Il pourrait bien y avoir demain, en plus de la monnaie unique et d'une législation unifiée, une même armée, une même police et un même gouvernement ; mais qu'on tente d'escamoter la plus lilliputienne des langues, et l'on déchainera les réactions les plus passionnelles, les plus incontrôlables. Pour éviter les drames, on préfère traduire, traduire, traduire, quel qu'en soit le coût...

Faig vots perquè aquestes consideracions puguen interessar els responsables de les polítiques lingüístiques, els agents educatius, les editorials, els traductors i el públic en general.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BURDEUS, M. D. & VERDEGAL, J. (2005) «Claves para una sociología de la traducción de narrativa a partir de COVALT (1990-2000)», *Meta*, 50^e anniversaire. *Pour une traductologie proactive*, 50-4, 16 pp. [<http://id.erudit.org/iderudit/019832ar>.]
- CIVIL SOCIETY PLATFORM ON MULTILINGUALISM (2011) «Policy Recommendations for the Promotion of Multilingualism in the European Union», 9 de juny. [http://ec.europa.eu/languages/pdf/doc5088_en.pdf.]
- COLOMER, T. (2002) «Una nueva crítica para el nuevo siglo», *Cuadernos de literatura infantil y juvenil*, 145, pp. 8-17.
- COMMISSION DES COMMUNAUTÉS EUROPÉENNES (2008) «Multilinguisme: un atout pour l'Europe et un engagement commun», COM (2008) 566 final. [http://ec.europa.eu/languages/documents/2008_0566_fr.pdf.]
- (2012) «Repenser l'éducation - Investir dans les compétences pour de meilleurs résultats socioéconomiques», COM (2012) 669 final. [http://ec.europa.eu/education/news/rethinking/com669_fr.pdf.]
- CONSEIL EUROPÉEN (2008) «Résolution du Conseil du 21 novembre 2008 relative à une stratégie européenne en faveur du multilinguisme», *Journal officiel de l'Union européenne*, C 320, 16 de desembre, pp. 1-3.
- (2009) «Conclusions du Conseil du 12 mai 2009 concernant un cadre stratégique pour la coopération européenne dans le domaine de l'éducation et de la formation (Éducation et formation 2020)», *Journal officiel de l'Union européenne*, C 119, 28 de maig, pp. 2-10.
- CONSEIL EUROPÉEN DE BARCELONE (2002) «Conclusions de la Présidence», SN 100/1/02 REV 1, 15-16 de març.
- DAVIS, A. (2003) *The Native Speaker: Myth and Reality*, Clevedon, Multilingual Matters.

- EUROACTIV.COM (2008) 16 d'abril. [<http://www.euractiv.com/fr/culture/les-enseignants-soutiennent-la-p-ews-236498>>.]
- EUROPA COMMUNIQUÉS DE PRESSE RAPID (2008) 31 de desembre. [http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-129_fr.htm?locale=FR>.]
- FABÀ, A. & B. MONTOYA (2012) «La transmissió lingüística intergeneracional del català al País Valencià. Una perspectiva territorial», *Caplletra*, 53, pp. 211-231.
- FISHMANN, J. A. (1991) *Reversin Language Shift*, Clevedon, Multilingual Matters.
- GROUPE DES INTELLECTUELS POUR LE DIALOGUE INTERCULTUREL (2008) «Un défi salutaire. Comment la multiplicité des langues pourrait consolider l'Europe», Brussel·les, 31 de gener, 31 pp. [http://ec.europa.eu/languages/documents/report_fr.pdf>.]
- GUZMAN, J. R. & VERDEGAL, J. (2009) «El catalán, lengua europea vital», dins GUZMAN, J. R. & VERDEGAL, J. eds., *Minoritized Languages in Europe: State and Survival*, Masaryk, Compostela Group of Universities/Masaryk University Press, pp. 300-321.
- HERMIDA, C. & CAÑÓN, M. (2002) «Conformar el canon literario escolar», *Cuadernos de literatura infantil y juvenil*, 150, pp. 8-12.
- LINGUAMÓN (2008) 4 de febrer. [http://www.io.gencat.cat/pres_casa_llengues/AppJava/frontend/noticies_detall.jsp?id=179&idioma=1>.]
- LLUCH, G. (2013) *La lectura en català per a infants i adolescents. Història, investigació i polítiques*, València/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MAALOUF, A. (1998) *Les identités meurtrières*, París, Grasset.
- MAGGA, O. H. (2009) «The Sámi Languages», dins J. R. Guzman & J. Verdegall (eds.), *Minoritized Languages in Europe: State and Survival*, Masaryk, Compostela Group of Universities/Masaryk University Press, pp. 109-128.
- MINISTERIO DE CULTURA (2010) *Panorámica de la edición en España*, Madrid, Agencia Española del ISBN. [<http://www.mcu.es/libro/IN/estadisticas/index.html>>]
- (2014) *Panorámica de la edición española de libros*, Madrid, Agencia Española del ISBN. [<http://www.mecd.gob.es/cultura-mecd/areas-cultura/libro/in/estadisticas.html>>.]
- (2015) *Libros españoles en venta*, Madrid, Agencia Española del ISBN. [<http://www.mcu.es/bases/spa/isbn/ISBN.html>>.]
- MOLLÀ, A. & A. VIANA (1991) *Curs de sociolingüística*, 3, Alzira, Bromera.
- MONTOYA, B. & A. MAS (2011) *La transmissió familiar del valencià*, València, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- MOUVEMENT QUÉBEC FRANÇAIS (2008) 24 de febrer. [quebecfrançais.org/node/660>]

- NINYOLES, R., dir. (2004) *Coneixement i ús social del valencià*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Esport, Àrea de Política Lingüística.
- OMNÈS, R. (2009) «La langue bretonne a-t-elle un avenir?», dins J. R. Guzman & J. Verdegall (eds.), *Minoritized Languages in Europe: State and Survival*, Masaryk, Compostela Group of Universities/Masaryk University Press, pp. 159-173.
- OVIM (2013) «Datos generales sobre población extranjera en la Comunitat Valenciana. Datos correspondientes al cuarto trimestre de 2013», València, Generalitat Valenciana, Conselleria de Benestar Social.
- PELLEGRINI, R. (2009) «El friulano a lo largo del tiempo», dins J. R. Guzman & J. Verdegall (eds.), *Minoritized Languages in Europe: State and Survival*, Masaryk, Compostela Group of Universities / Masaryk University Press, pp. 377-391.
- PILHION, R. (2008) «Vers une politique européenne de l'enseignement des langues?», *Revue internationale d'éducation de Sèvres*, 47, pp. 1-9.
- PONS, E. & F. X. VILA (2005) «Informe sobre la situació de la llengua catalana (2003-2004)». [http://www.observatoridelallengua.org/arxiu_documents/informe6_ok.pdf]
- SALVERDA, R. (2007) «Les langues dans notre vie», *Debout dans Babel. Langues en Europe*, Nur, Ons Erfdeel vzw, pp. 7-15.
- SERVEI DE LLENGÜES I TERMINOLOGIA DE LA UNIVERSITAT JAUME I (2010) «Informe sobre les llengües de la docència a la Universitat Jaume I». [<http://www.uji.es/serveis/slt/triam/triam19.html>]
- (2012a) «Informe sobre les llengües de la docència a la Universitat Jaume I». [<http://www.uji.es/CA/serveis/slt/ol/>]
- (2012b) «Anàlisi de la demanda de docència en valencià i avaluació de la campanya universitat en valencià 2012/2013». [<http://www.uji.es/bin/serveis/slt/triam/adem1213.pdf>].
- (2015) «Opció lingüística de l'estudiantat de la Universitat Jaume I». [<http://ujiapps.uji.es/serveis/slt/base/apl/dades/demanda/>].
- TONZANU, G. (2009) «Sa Limba en peligro de extinción», dins J. R. Guzman & J. Verdegall (eds.), *Minoritized Languages in Europe: State and Survival*, Masaryk, Compostela Group of Universities / Masaryk University Press, pp. 358-376.
- VERDEGAL, J. (2008) «La Comunitat Valenciana: ses choix et ses enjeux en matière de politique linguistique», dins PH. Reynés (coord.), *Y a-t-il une gouvernance linguistique?*, París, Indigo-Côté Femmes, pp. 35-57.
- (2009) «Aproximació a l'evolució de la traducció de literatura infantil i juvenil al País Valencià (1976-2007)», *Quaderns. Revista de Traducció* 16, pp. 185-209. [<http://ddd.uab.cat/pub/quaderns/11385790n16p185.pdf>].

- (2013) «COVALT com a observatori sociològic de literatura traduïda», dins Ll. Bracho Lapiedra (ed.), *El corpus COVALT: un observatori de fraseologia traduïda*, Aquisgrà, Shaker Verlag GmbH, pp. 61-128.